

Margarita A. Korzo (Moskwa)

Nota w sprawie nieznanego przekładu Jana Kalwina w Polsce XVI wieku

W Bibliotece PAN w Kórniku pod sygnaturą Cim. 286 zachował się urywek (składka B) bliżej nieznanego wydania królewieckiej drukarni A. Augezdeckiego. Fragment stanowił część okładki *Postylli polskiej domowej* Grzegorza Orszaka (Królewiec, druk. A. Augezdecky, 1556), i był wyklejony przez Zygmunta Celichowskiego. *Drukarze dawnej Polski*¹ i *Polonia Typographica*² zgodnie przyjmują, że ów druk ukazał się po październiku 1551, najpóźniej — w 1556 r. Jest to zdaniem badaczy urywek z *Haustafel (Tabula oeconomica* w wersji łacińskiej) Marcina Lutra, dodawanego zazwyczaj do większości wydań *Małego katechizmu* reformatora. Tekst kórnicki zawiera koniec wykładu o urzędzie kapłańskim oraz rozdział *O urzędzie albo przełożeniu*, to jest o obowiązkach panującego i podwładnych. Na zachowanych kartach jest jeszcze pięć pieśni „codziennych”, które wchodziły w skład nabożeństwa tzw. Pasterstwa domowego. „Spośród owych pieśni ... dwie wyszły spod pióra Trzecieckiego (Rano wstawszy... i Już się zmierzch...), trzecia stanowi przeróbkę jego utworu, pozostałe być może należałoby również przypisać temu poecie”³.

Bliższe zapoznanie się z urywkiem wskazuje na to, że mamy do czynienia nie z tekstem Lutra czy jego przeróbką. Pełny tytuł *Haustafel* w tłumaczeniu polskim Jana Radomskiego brzmi *Tablica albo Opys namow niektórych wszech świętych stanow y rządow, przes ktore napominany bywaią iakoby przes lectie a kazania nieiakie, o urzędach y powinowactwach swych*⁴. *Tablica* składa się wyłącznie z cytatów biblijnych: listów Apostolskich i Ewangelii św. Mateusza, bez żadnego komentarza czy interpretacji. *Tablica* jest więc tekstem bardzo zwięzłym i lakonicznym; w szesnastowiecznych niemieckich wydaniach *Małego katechizmu* przytacza się również w postaci graficznej — schemat, odzwierciedlający relację różnych stanów między sobą. Zamykają *Tablicę* wskazania dla

¹ *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 4: Pomorze, oprac. A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962, s. 23-24.

² *Polonia Typographica Saeculi Sedecimi*, fasc. VIII.: Aleksander Augezdecky. Królewiec — Szamotuły, 1549-1561(?), Introductio. Catalogus librorum. Wrocław-Warszawa-Kraków; Gdańsk, 1972, s. 17; N. 9.

³ *Drukarze dawnej Polski*, t. 4, s. 23-24.

⁴ *Enchiridion. Catechismus Mały prze (sic!) Plebany y kaznodzieie niedouczzone y lud prosty. D. Marcina Luthera. Uczyniony po polsku przez Jana Radomskiego*, Królewiec, Jan Daubmann, 1562, k. 51v.-56v.

wdów i dla wszystkich wiernych. Luter ewentualnie wzorował się na niemieckiej wersji katechizmu Jednoty *Kinderfragen* (1523), który w ostatniej części zawierał wskazówki dla różnych stanów, będące swego rodzaju streszczeniem reguł życia codziennego⁵. Wczesne polskie tłumaczenia *Haustafel* (np. w katechizmach Jana Seklucjana z 1549 i 1568 r.) pod względem treści nie wiele się różniły od pierwowzoru niemieckiego.

Natomiast wydanie królewieckie Augezdeckiego zawiera urywek z *Katechizmu genewskiego* Jana Kalwina. Chodzi o tzw. *Pierwszy katechizm genewski* (*Catechismus Genevensis prior*), który powstał w 1536 r. jako streszczenie *Institutio* reformatora (w liście z 13 października tegoż roku z Genewy Kalwin wspomina, że przygotowuje francuską wersję swej książeczki (*libellus*)). Do katechizmu Kalwin dołączył wyznanie wiary, wypracowane razem z G. Farelem. *Pierwszy katechizm genewski* ukazał się drukiem w 1537 r. w języku francuskim, a za rok — po łacinie⁶. Urywek wydania królewieckiego zawiera koniec 20. i w całości 21 artykuł wyznania genewskiego, więc przypuszczam, że Augezdecky ograniczył się wyłącznie tym tekstem, pomijając sam katechizm. Bibliografia polskich wydań Kalwina tego tłumaczenia nie zna⁷.

Niżej tekst polski (podany w transliteracji) przytacza się równolegle z wersją łacińską:

[...] żego / nieinaczei iako posły
boże / od Boga posłane / przy-
imuiemy / których nieinaczei ied-
no iako samego Boga słuhać
mamy / i ich opowiedanie / iako
rzecz od Boga potwierdzoną /
i sborowy chrześciańskiemu po-
trzebną być wierzymy / Tak zasie
powiadamy iż zwodzicielowie /
y wssyscy falssywi prorocy / kto-
rzy opuścyyssy ssczerść Ewan-
geliei / swoie baiki nam powia-
daia / a żadnym obyczaiem cier-
piany być nymogą choziabysie
iakymyskolwiek imiony pasterzow
zwali / ale owsem iako wylcy
drapieżni że sboru chrześcianow
maia być precz wyrzucony.

[Porro ut fideles verbi ministros],
non secus atque ipsius Dei
nuncios ac legatos suscipimus,
quos perinde ac Deum ipsum
auscultare oporteat: horumque
ministerium et Dei mandato
adprobatum, et ecclesiae
necessarium esse credimus:
ita e converso pronunciamus,
impostores, omnesque
pseudoprophetas, qui relicta
evangelii puritate, ad sua
commenta declinant, nequaquam
esse ferendos, qualescunque
pastorum titulos praeferant:
quin potius, ceu lupos rapaces e
medio ecclesiae eliminandos et
abigendos.

⁵ T. Wojak, *Jan Seklucjan — życie i dzieło*, cz. I, „Rocznik Teologiczny”, t. XXVI, z. 1, 1984, s. 100. Analogiczne właśnie wskazówki są w rękopiśmiennym katechizmie Jednoty z 1605 r. (Miejska Biblioteka Publiczna im. E. Raczyńskiego w Poznaniu, rkps 47, k. 22v.-24).

⁶ B. Tranda, *Genewskie katechizmy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. V, Lublin 1989, kol. 959; *Calvin-Studienausgabe*, herausgegeben von E. Busch, A. Heron, Ch. Link etc., Neukirchen-Vluyn 1994, Bd. 1: *Reformatorsche Anfänge (1533–1541)*, t. 1/1, s. 133–134. Tekst katechizmu i wyznania wiary: *Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia*, ed. J. W. Baum, E. Cunitz, E. Reuss, Brunsvigae 1866, vol. V, col. 315–362 (wersja łacińska); vol. XXII, col. 33–96 (wersja francuska).

⁷ W. Mincer, *Jan Kalwin w Polsce. Bibliografia*, Toruń 2000.

21. O urządzie abo przełożenstwie
 Zwierzchność i moc tak Krolow
 Xiażat / iako i inssych przełożo-
 nych / policzamy być między rze-
 czami świętymi / [...] [u]stawami
 Bożymi. A iako ony gdy swego
 urzędu przystrzegaią / Bogu słu-
 ż[a] i p[ro]słania swego nasladuią /
 chociaż nie wyratuiąc wybawiaią
 / chociaż wynne i [z]łośliwe ka-
 rzać ich powściagaią / Tak też za-
 się mamy ie [w] udciuwości mieć /
 pos[ł]u[st]ni być / i to wssystko peł-
 nić / co na nas wkładaią / A to
 ile by przeciw przykazaniu Bo-
 żemu nie było / Nad to nieinaczej
 maia być od nas ważeni / iedno
 iako namiastkowie Boży / ktorym
 się żadni przeciwieć nie może chy-
 ba żeby z Bogiem walczyć chciał.
 Ich też urząd za rzecz świętą i od
 Boga postawioną mamy mieć /
 ku ktoremu ony wssyscy są / aby
 nad nami przełożonymi byli i nam
 rozkazowali / dla tego powiadamy
 być rzecz każdemu chrześcianowi
 przyległą / aby się zaprzełożone
 swoje P. Bogu modlił / prawem
 i ustawam ktore nie są przeciwko
 przykazaniu Bożemu / był po-
 słussen z hucią / o pokoi i o dobre
 pospolite co nawięcei się starał /
 ku ści przełożonym i pospolitemu
 dobru zawždy był / i wsse[go] do-
 brego im życzył / wsselkich zwad
 i porussenia się strzegł / stąd by
 iakie niesnaski [abo] [wzru]ssenia
 miały urość / a zasię ty wssy-
 st[kich] [kt]orzy się niewiernie ob-
 chodzą sprzełożonymi ani się sta-
 raia o pospolite dobro tei krainy
 w ktorei są wyznamy iż tym swo-
 ie niewierność ku Bogu okazuią
 (k. B–Bv).

De Magistratu
 Dominationem ac potestatem,
 tam regum ac principum, quam
 reliquorum magistratum,
 inter res sanctas ac legitimas
 Dei ordinationes numeramus.
 Atque ut illi, dum munere suo
 perfunguntur, Deo serviunt
 et christianam sequuntur
 vocationem, sive innocentibus
 opitulentur, quos inique opprimi
 videant: sive improborum
 audaciam, severe in eos
 vindicando, coerceant: sic nos
 vicissim eos revereri debemus
 ac suscipere, subiectionem
 ac obedientiam illis exhibere,
 eorum iussa exsequi, onera et
 munia ab illis imposita proferre,
 quatenus citra Dei offensionem
 licet. Denique non secus atque
 Dei vicarii aestimandi sunt,
 quibus repugnare nemo possit,
 qui cum ipso Deo bellum gerant.
 Illorum etiam munus, pro
 sancta administratione a Deo
 demandata est habendum, ad
 quod sunt assumpti, ut nobis
 praesint ac dominantur. Quam
 ob rem christiani hominis partes
 esse iudicamus, magistratum,
 sub quibus agit, prosperitatem
 precibus Deo commendare:
 legibus atque edictis, quae cum
 Dei praeceptis non pugnant,
 obedienter parere: publicam tum
 utilitatem, tum tranquillitatem,
 promovere: principum honori
 ac communi totius populi bono
 ex animo studere, ab omnibus
 factionibus religiose abstinere,
 unde turbae ac tumultus nasci
 queant. Contra vero eos omnes,
 qui infideles se gerunt erga
 magistratum, nec ad publicam
 regionis in qua versantur
 utilitatem curandam animum ap-
 plicant, pronunciamus ea per-
 versitate prodere suam in Deum
 perfidiam (col. 360–362).